

Ústav řeckých a latinských studií FF UK

Den latiny

(1.12. 2022)

Premeny pojmu tolerantia v dejinách európskeho myslenia

Jozef Matula

jozef.matula@gmail.com

Pri príležitosti 50. výročia založenia OSN bola 16. novembra 1995 v Paríži podpísaná *Deklarácia princípov o tolerancii* (UNESCO). V roku 1996 prijalo Valné zhromáždenie OSN rezolúciu 51/95, ktorá vyhlásila 16. november *Medzinárodným dňom tolerancie*.

<https://www.unesco.org/en/days/tolerance>

Tolerance is respect, acceptance and appreciation of the rich diversity of our world's cultures, our forms of expression and ways of being human. It is fostered by knowledge, openness, communication and freedom of thought, conscience and belief. Tolerance is harmony in difference. It is not only a moral duty, it is also a political and legal requirement. Tolerance, the virtue that makes peace possible, contributes to the replacement of the culture of war by a culture of peace.

Tolerantia

adjektíva *tolerans* (trpezlivý) a *tolerabilis* (znesiteľný)

substantívum *toleratio* (schopnosť znášať)

verbum *tolerare* (znášať, vydržať) - *tollere* (zdvihnúť, odstrániť)

Staroveku označovala *tolerantia* schopnosť znášať fyzickú bolesť, únavu alebo nepriazeň počasia.

Patientia (zhovievavosť)

Lenitas (jemnosť)

Benignitas (láskavosť)

Mansuetudo (miernosť)

Clementia (zhovievavosť)

Benevolentia (dobročinnosť)

Humanitas (ľudskosť)

Antické zdroje tolerancie

Dialogicko/racionálny charakter tolerancie

Sokrates

Psychologicko/etický charakter tolerancie

Stoicizmus

Epistemologický charakter tolerancie

Skepticizmus

Sokrates (469– 399 pred. n. l.)

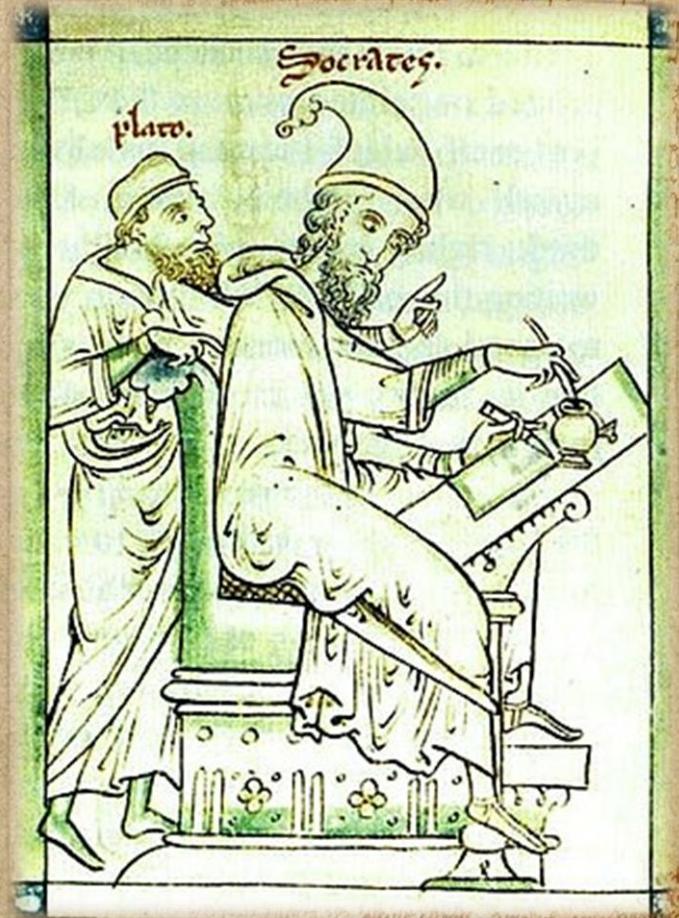
Dialogicko/racionálny charakter tolerancie

dialog (hľadanie pravdy) *contra polemos* (boj)
(Platonske dialógy)

Cnosť – *sophrosyne*

umiernenosť, rozvážnosť, sebaovládanie
(Platon, *Charmidés*)

sophrosyne contra hubris (Homér, *Illias*)

Helénistická filozofia

Stoici

Epikurejci

Skeptici

Eklektici

Novoplatonici

Stoicizmus

Psychologicko/etický charakter tolerancie

Staršia stoa ☞ Zénón z Kitia (340-260 př. n. l.), Kleanthés, Chrysippos

Stredná stoa ☞ Poseidónios.

Mladšia stoa (1.st.n.l) ☞ Seneca, Marcus Aurélius, Epiktétos

1. Uvedomenie si hraníc našich 'omylných predstáv (epistemologický, psychologický rozmer)
2. Skromné hodnotenie vlastnej schopnosti posudzovať druhého
3. Skromnosť a tolerancia sú súčasťou filozofického života , ttorý sa snaží
o sebapoznanie a pokoj.

Marcus Aurelius (121 – 180 n.l.)

Tolerancia - Cnosť

seba-vedomenie hranice
vlastných omylných
predstáv o realite

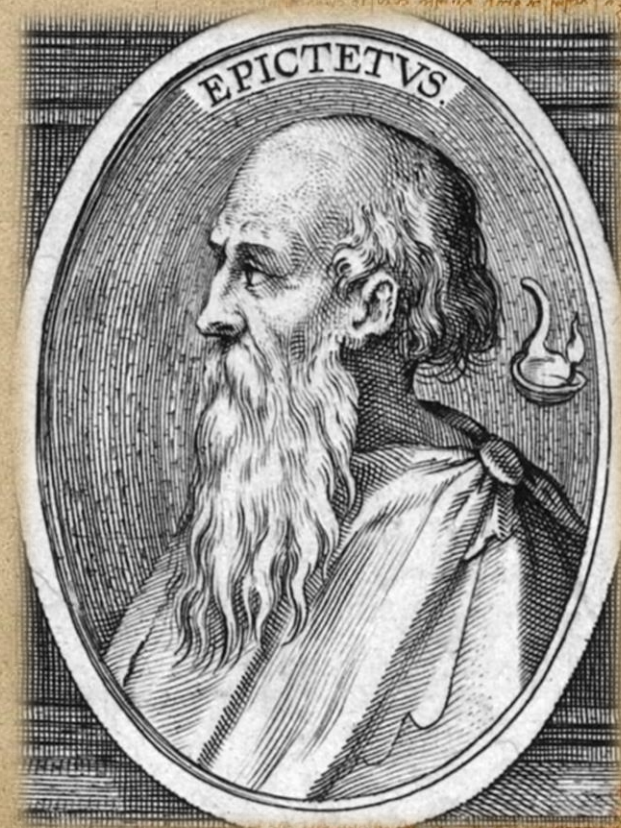
morálny skepticizmus?
(zdržanie negatívne
úsudku)

ovládanie vášní
(sebestačnosť a
spravodlivosť)

tolerantia

zniest, mať trpezlivosť
(*patientia*), trpieť, vytrvať.

Epiktetos (55-135 n.l.)

Epiktétos, *Rukojeť* : Rozpravy. Praha: Svoboda, 1972.

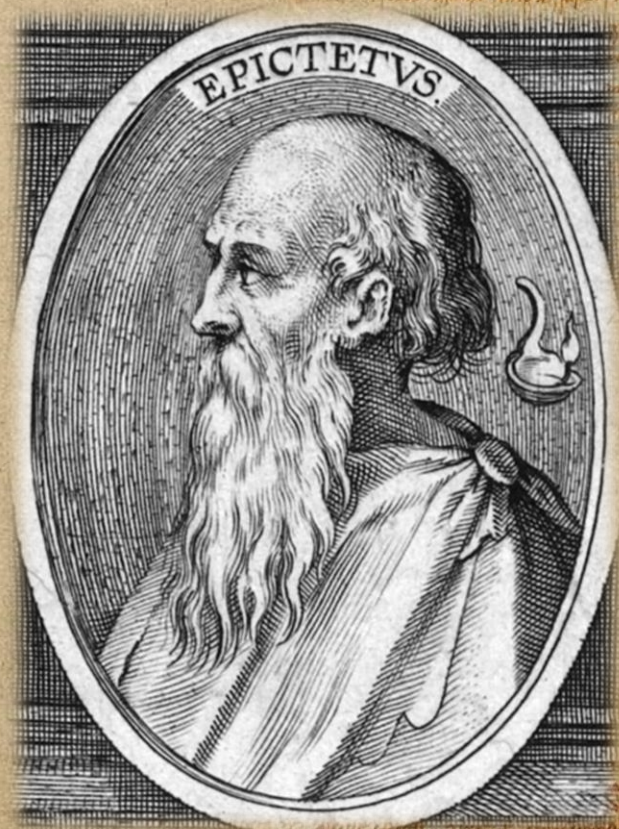
*Předeevším se nesmíš nechat strhnout
intenzitou nějakého dojmu, nýbrž řekneš:*

*„Počkej. Podívám se, co jsi zač a co
představuješ. Vyzkouším si tě.“ Pak se nesmíš
nechat svést k představám, co by mohlo
následovat potom.*

*Co rozrušuje naši mysl nejsou události, ale
naše úsudky o událostech.*

*princíp nezasahovania, veľkorysosti,
láskavosti*

Epiktetos (55-135 n.l.)

Epistemologický charakter tolerancie

Skepticizmus

Akademická (stredná) skepsa - **Arkesiláos z Pitany (315– 241 pred n. l.):** spojenie skepticizmu a platonizmu (metoda dialogu a nepochybnosť existencie najvyššej pravdy o Jednom) ☞ spochybnenie smyslového poznania ☞ - pravda existuje, ale otázkou je, či tak úbohé stvorenie ako je človek ju môže spoznať ☞ *epoché* (zdržanie sa súdu).

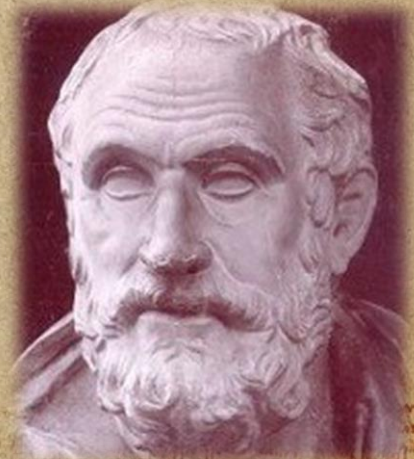
Pyrrhón z Elidy (360-270 pred n. l.): zakladateľ skepticizmu (pyrrhonizmus)

Hlavná myšlienka - neistota akéhokolvek poznania (zmysly, rozum)

☞ múdrosť spočíva v zdržaní sa vo všetkom úsudku (gr. *epoché*) ☞
cesta k dosiahnutiu vnútorného pokoja (gr. *ataraxia*)
a šťastia (gr. *eudaimonia*).

Základné otázky:

1. Aká je povaha vecí? ☞ neurčitost ☞ svet javov
2. Ako sa máme k veciam správať? ☞ *epoché*
3. Čo z tohto postoja pre nás vyplýva? ☞ *ataraxia* ☞ zvyk.

Mladšia skepsa - Ainesidémós z Knóssu (i. pred. n. l.)

V diele *Osem kníh Pyrrhónových rozhovorov* (zachovalo sa len vo výpisoch)

sformuloval tzv. 10 *trópov* (druhov), t. j. argumentov proti poznaniu:

1. tie isté veci nevyvolávajú rovnaké predstavy;

2. ľudia sú od prirodzenosti rôzni;

3. máme rôzne uspošobené zmyslové orgány;

4. poznávame v rozdielnych stavoch a situáciách;

5. rozdielne národy majú rozdielne spôsoby života;

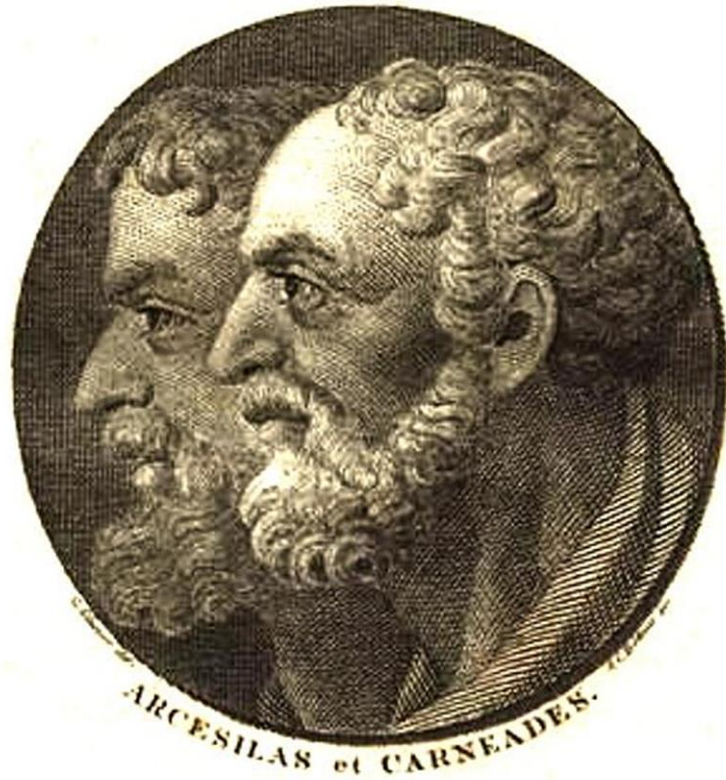
6. veci nepoznávame v ich čistom stave, ale ako zmiešané s inými;

7. veci poznávame v rôznych vzdialenostiach a polohách;

8. veci sú pre nás rozdielne svojimi rozdielmi medzi kvantitou a kvalitou;

9. veci sú pre nás rôzne svojou zriedkavosťou, trvalosťou alebo cudzosťou;

10. relatívne termíny sú samy osebe nepoznateľné.

skepticizmus / stoicizmus

Renesancia / reformácia
(15.-16. storočie)

pyrrhonismus

16. storočie: Michel de Montaigne

17. storočie : René Descartes

18. storočie : David Hume

Středověké zdroje tolerance

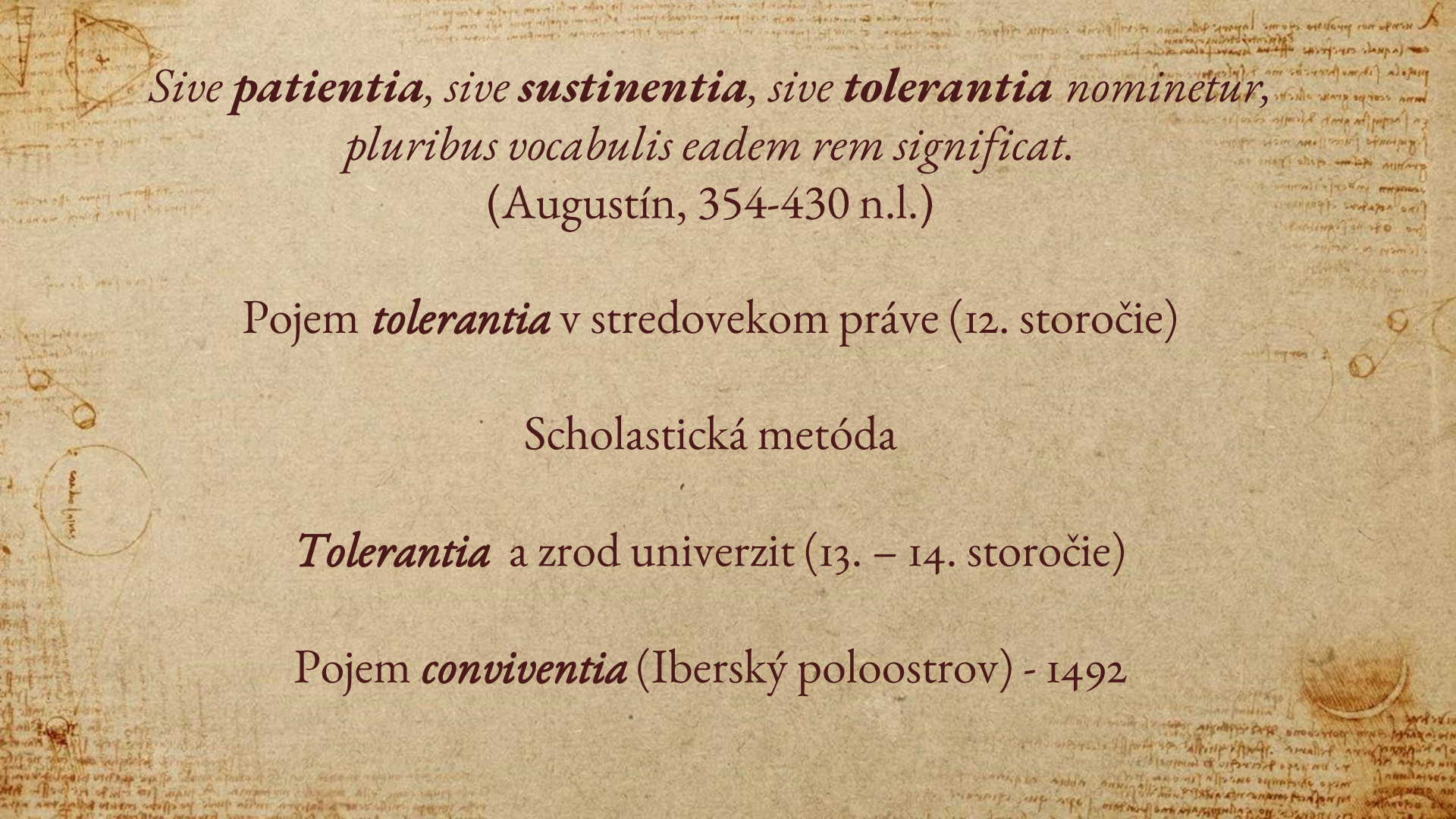
Stoicismus

tolerantia // patientia

Máme-li soužení, je to k vašemu povzbuzení a spáse; docházíme-li útěchy, je to zase k vašemu povzbuzení; to vám dá sílu, abyste vydrželi stejné utrpení, v jakém jsme my. (2 Kor. 1, 6)

Láska je trpělivá, laskavá, nezávidí, láska se nevychloubá a není domýšlivá. Láska nejedná nečestně, nehledá svůj prospěch, nedá se vydráždit, nepočítá křivdy. Nemá radost ze špatnosti, ale vždycky se raduje z pravdy. Ať se děje cokoli, láska vydrží, láska věří, láska má naději, láska vytrvá. (1 Kor. 13,4-7)

mutua tolerantia (patristika)

*Sive patientia, sive sustinentia, sive tolerantia nominetur,
pluribus vocabulis eadem rem significat.*
(Augustín, 354-430 n.l.)

Pojem *tolerantia* v stredovekom práve (12. storočie)

Scholastická metóda

Tolerantia a zrod univerzit (13. – 14. storočie)

Pojem *conviventia* (Iberský poloostrov) - 1492

Stredoveké a renesančné zdroje tolerancie

Dialogicko/racionálny charakter tolerancie
Abelard

Metafyzický charakter tolerancie
Mikuláš Kuzanský

Kultúrny charakter tolerancie
Bartolomé de las Casas

Humanistická charakter tolerancie
Erasmus

Pierre Abélard (1079-1142) *otec scholastiky*

📖 *Sic et Non* (Ano a ne) ⇨ scholastická metóda,
kniha, sentencií, ktorá obsahuje výroky, ktoré si často
protirečia - ich úlohou je priviesť čitateľov k diskusii

📖 *Etika* (*Poznaj sám sebe*)

📖 *Dialog medzi filozofom, židom a kresťanom*

Racionálna argumentácia a kritika sú nielen zlučiteľné s
kresťanskou vierou, ale majú túto vieru podporovať.

Dialog – hľadanie pravdy – univerzalita ľudského rozumu.

Mikuláš Kusánský (1407-1464)

De pace fidei (1453) reakcia na pád
Konštantinopolu (1452)

harmónia (*concordia - concordantia*)

jednota (*unitas*)

mier (*pax*)

Východiskem a základom je
novoplatónska/kresťanská metafysika jedného
(*unitas*)

religio una in ritum varietate

(myšlienka jednoty a mnohosti)
jeden boh / mnohosť náboženstiev

1492 (Amerika)

Bartolomé de las Casas (1484-1566)

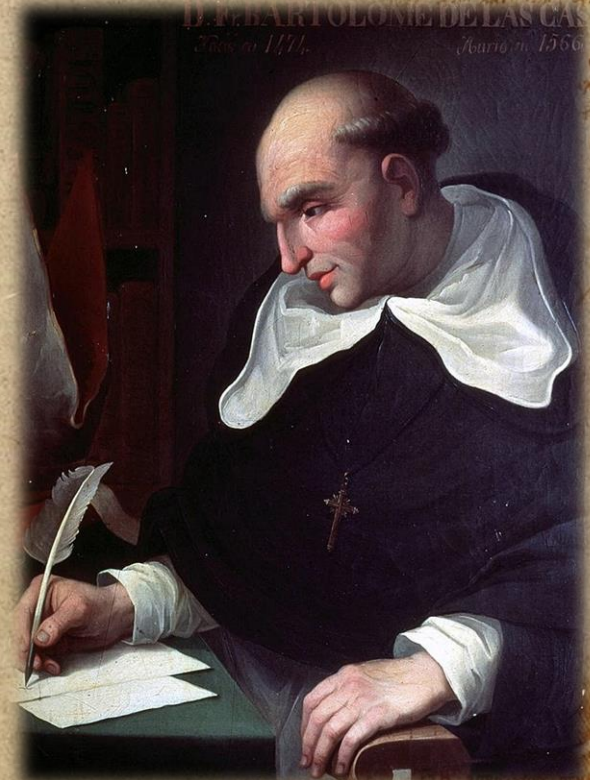
Brevísima relación de la destrucción de las Indias (1552)

Komparícia kultúr a naboženstiev

Spája myšlienky antické a kresťanské (*Imago Dei*)

Marcus Tullus Cicero (myšlienka ľudskej rocnocennosti)
univerzalita ľudského rozumu (racionalita) / religiozia
pospolitosť (život v obci)

Idea univerzálnosti ľudských práv

Erasmus Rotterdamský (1466 - 1536)

Reformácia

tolerantia - pax, pietas, concordia

Dialog *contra* Polemos (Sokratovský
motív)

metoda dialogu

poznatie pravdy na pozadi
doktrinálnych odlišností

Intolerancia – emocionálna manipulácia

Dialogicko/racionálny charakter tolerancie - Sokrates / Abelard / Erasmus

Psychologicko/etický charakter tolerancie - Stoicizmus

Epistemologický charakter tolerancie - Skepticizmus, Erasmus

Metafyzický charakter tolerancie - Mikuláš Kuzanský

Kultúrny charakter tolerancie - Bartolomé de las Casas

Humanistická charakter tolerancie - Erasmus

Ďakujem za pozornosť